

Egy valódi hungarikum: *Fraxinus ornus* 'Mecsek'

Prof. dr. Bartha Dénes – intézetigazgató egyetemi tanár, SOE EMK

Tóth Péter – titkár, Nyugat-Dunántúli Díszfaiskolások Egyesülete

Ha megkérjük a díszfaiskolások nagy öregjeit, hogy nevezzék meg azt a fajtát, amelyik jól bevált és széles körben, külföldön is ismert, akkor java részük habozás nélkül a virágos kőris 'Mecsek' fajtájára adják szavazatukat. Tekintsük át röviden, hogy az Év fája e fajtája mikor, miért és hogyan lett ilyen népszerű!

Magyar nemesítésű díszfajok és fajták

A hazai díszfaiskolai nemesítő tevékenység kezdete a 20. század elejére tehető. Az első időszakban a piacra termelő díszfaiskolák tudatosan karolták fel és vonták termesztésbe a nálunk megtalált különlegességeket, amelyeket elsősorban a lelőhelyre vagy a megtalálóra utaló fajtanévvel láttak el.

Ilyen nevezetesebb fás szárú dísznövénnyünk ebből a korból a gróf *Ambrózy-Migazzi István* által köztermesztésbe vont, oszlopos habitusú *Thuja occidentalis* 'Malonyana' (1913), a Kertészeti Tanintézet tanára, *Magyar Gyula* által szelektált, *Tellmann Károly* minisztériumi osztályfőnök tiszteletére elnevezett *Lonicera × tellmanniana* (1920), vagy a fegyverneki faiskolában fellelt *Morus alba* 'Fegyvernekiana' (1930).

A második világháborút követően intézményesítették a dísznövénynemesítést, s *Domokos János* professzor irányításával új lendületet vett a hazai dendrológiai nemesítés, amelynek alapelve az volt, hogy a magyar flóra őshonos tagjaiban rejlő lehetőségeket kell kihasználni.

Munkásságának eredménye többek között a *Tilia tomentosa* 'Szeleste', vagy a *Sipos Elekkel*, a Kertészeti Kar matuzsálemi kort megérő tudományos főmunkatársával együtt nemesített számos berkenyefajta, mint például a *Sorbus bakonyensis* 'Fánivölgy' vagy a *Sorbus borbásii* 'Herkulesfürdő'.

Az 1950-es évek elején szelektálta *id. Barabits Elemér* a *Chamaecyparis lawsoniana* 'Globus' fajtáját, s ezen

időszakban született a virágos kőris sikerfajtája, a 'Mecsek' is!

A későbbiekben, a rendszerváltozásig, elsősorban az egyetemek, kutatóintézetek, nagyobb faiskolák rukkoltak elő új díszfajtákkal. A teljesség igénye nélkül *Schmidt Gábor Pyrus pyraeaster* 'Márkói' és 'Veszprémi' szelekciói, illetve *id. Barabits Elemér* pikkelylevelű örökzöldjei, így a *Chamaecyparis lawsoniana* 'Barabits Gold', vagy *Józsa Miklós Prunus laurocerasus* 'Klári' fajtája fémjelzik ezt az időszakot.

A rendszerváltozás után többnyire a részben vagy egészben magánosított és kisvállalkozásban működő faiskolák vették át a nemesítői feladatokat, közülük a Tahi Faiskolát, a Prenor Faiskolát és az Alsótekeresi Faiskolát lehet kiemelni.

Ugyanakkor számos fajta érkezett külföldről, miközben a magyar fajták száma is megsokszorozódott, s ma már szinte áttekinthetetlen és kissé fölösleges számú fajtaszortimentre bővült.

Gömbkorona

A díszfák és díszcserjék nemesítése részben különböző koronaformákra történik, így a cél például piramis, oszlopos, szomorú, gömb alakú koronaformájú fajták előállítására lehet. A természetben meglehetősen kevés faj rendelkezik gömb alakú koronával (pl. fagyöngyfajok), viszont több faj esetében előfordulhatnak olyan egyedek, amelyekre ez a koronaforma jellemző. Ezen egyedek megtalálása, vegetatív úton történő továbbszaporítása, rendszerint magas törzsre való oltása eredményeképpen kaphatjuk a gömbkoronájú fajtákat.

A gömbkorona sajátossága, hogy az azt felépítő hajtástengelyek közül egy sem rendelkezik az ún. apikális dominanciával, s ennek következtében mindegyik azonos rangú. Az apikális dominancia növekedés-élettani jelenség, növényi hormonokon (főként auxinokon és gibberellinokon) keresztül megnyilvánuló sajátosság, amelynek követ-

keztében az oldaltengelyek a főtenge-ly növekedésének vannak alárendelve.

Azaz az oldaltengelyek (elágazások) hormonálisan gátoltak, kialakulásuk-
ban, növekedésükben lassítottak, to-
vábbá kevesebb tápanyaghoz is jutnak,
mivel ezek szállítása elsősorban csúcs-
irányú és nem oldalirányú. (A gyakor-
latban a koronaalakító metszésnek, ül-
tetés előtt a gyökerek visszavágásának
vagy a kaszálásnak az a célja, hogy a
hajtásrendszer, illetve a gyökérzet gaz-
dagabb elágazású legyen, amit az api-
kális dominancia időleges megszünte-
tésével érünk el.)

Hazánkban a leggyakrabban alkalmaz-
zott, gömbkoronájú fajták a gömbakác
(*Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera'),
a gömbjuharok (*Acer platanoides* 'Glo-
bosum', *Acer campestre* 'Nanum') és a
gömbkőris (*Fraxinus ornus* 'Mecsek').

A teljesség igénye nélkül említésre
méltók még a következő fajok gömb-
koronájú fajtái: szivarfa (*Catalpa big-
nonioides* 'Nana'), csepleszmegegy
(*Prunus × eminens* 'Umbraculifera'),
páfrányfenyő (*Ginkgo biloba* 'Mari-
ken'), ámbrafa (*Liquidambar styraci-
flua* 'Gum Ball'), magas kőris (*Fraxi-
nus excelsior* 'Nana'), platán (*Platanus
× hispanica* 'Alphen's Globe'), mocsár-
tölgy (*Quercus palustris* 'Green
Dwarf'), nagylevelű hárs (*Tilia platy-
phylloa* 'Pannonia').

A 'Mecsek' története

A Pécsi Kertészeti Vállalat Bicsérdi
faiskolájából – annak megszűnése
miatt – több ezer virágos kőris került
kiültetésre az 1950-es, 1960-as évek-

ben Pécsen és környékén. Az egyik
parkban fedezte fel *Kett Ferenc*, a ker-
tészeti vállalat munkatársa azt a gyen-
ge növekedésű virágos kőris egyedet,
amely a *Fraxinus ornus* 'Mecsek' fajta
kiindulópontját jelentette. Virágos kő-
ris törzsre oltották rá a törpe változa-
tot, nemesítői tevékenységük 1970-re
fejződött be, ezt az évet tekinthetjük
a 'Mecsek' hivatalos születési év-
számának. A Magyar Dísznövényfajták
és Fajtajelöltek Jegyzéke számára az
adatközlés e fajta esetében *Orlóci
Lászlótól*, az ELTE Fűvészkertjének
igazgatójától származik. A 'Mecsek'
1985-ben lett államilag elismert fajta.
Sajnos fajtavédelemre nem jelentették
be, így szabadon szaporítják egész
Európában.

A 'Mecsek' jellemzése

E fajta egyik elfogadott szaporítása a
következő: magonc *Fraxinus angusti-
folia* alanyra gyökérnyakba törzsképző
szemzést végeznek valamelyik *F. excel-
sior* fajtával (pl. 'Altena', 'Westhof's
Glorie'), majd a következő évben két
'Mecsek' csappal oltják koronába.

A *Chalara fraxinea* fellépése és kár-
kozása miatt felmerült a virágos kő-
ris, azaz fajazonos alany használata, de
rossz törzsképzése miatt nem terjedt el.

Az 1,8–2,2 méter törzsmagasságban
oltott 'Mecsek' általában 5–6 méter ma-
gasra nő, koronája kezdetben szabá-
lyos gömb alakú, később lapított lesz.
Lombozata mélyzöld, amely ősszel li-
lászvörösre vagy sárgára színeződik.
Májusban, lombfakadást követően hoz-
za bugákba tömörülő illatos, krémfe-
hér virágait.

Ha nem akarjuk, hogy magasra nő-
jön, akkor pár évente ajánlott koroná-
ját radikálisan visszavágni, ugyanis a
regenerálódó korona is a kívánatos
gömb alakot fogja fölvenni. Törzsmag-
assága miatt koronája nem zavarja a
gyalogos embereket, ugyanakkor sza-
bályozható egyedmagassága lehetővé
teszi légvezetékek alatti tartós alkalmaz-
ását.

A városi klímát jól tűri, meghálálja a
napos, meleg fekvést és a laza talajo-
kat, száraz, meszes termőhelyeken is
jól alkalmazható, –23 °C téli átlagos mi-
nimum-hőmérsékletet is elvisel.

Ma a magyar díszfaiskolai nemesítés
sikerfajtája számos hazai és külföldi te-
lepülés utcáit szegélyezi, sok helyütt
már kiszorította a gömbakácot és a
gömbjuhart is.

Fotók: **Tóth Péter**

